

ЧЕБОТАРЬОВ Микола Корнійович

к.пед.н., доц., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ПОНОМАРЬОВ Олександр Семенович

к.т.н., проф., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В СУСПІЛЬСТВІ ЗМІН

Феномен соціального розвитку має складну й суперечливу природу. Сам сенс розвитку пов'язаний зі змінами, а вони можуть мати різну спрямованість. Тому не випадково сучасні суспільствознавці досить обережно ставляться до використання терміну «соціальний прогрес». Дійсно, значна частина змін, що відбуваються в суспільстві, аж ніяк не можуть вважатися позитивними. Навіть поєднання понять у поширене «науково-технічний і соціальний прогрес» не рятує ситуацію. Адже істотна частка талановитих вчених, інженерів і техніків працюють над створенням та постійним вдосконаленням засобів зброї, які фактично призначені для вбивства людей і руйнування їхніх домівок, шкіл, закладів охорони здоров'я тощо.

Здавалося б, що хоча б частина з них розуміючи небезпеку і шкоду для людини і людства, яку несуть з собою результати їхньої діяльності, подумала про свою відповідальність за загибель людей і знищення часто безцінних досягнень матеріальної і духовної культури. Можливо, у декого з цих фахівців не вистачає сміливості чи волі відкрито виступити проти цієї діяльності. Тож змініть сферу застосування ваших здібностей і творчого потенціалу, розв'яжуйте проблеми, спрямовані на покращення життя й діяльності людей. Тим більш, сьогодні таких проблем ще до сить багато, і їх розв'язання також вимагає і здібностей, і наполегливості, і відповідальності.

Сенс відповідальності полягає не тільки у її функції як специфічної особистісної характеристики поведінкою людини, а й у її ролі суспільного механізму, який регулює взаємовідносини як між людьми, так і між людиною, її діяльністю й поведінкою та їхніми результатами та наслідками. Фактично за своєю соціальною сутністю відповідальність може вважатися однією з умов існування, нормального функціонування і розвитку суспільства. Це в першу чергу стосується належного виконання кожною людиною своїх завдань і функцій в ситуаціях змін, що відбуваються в суспільстві.

Не можна не погодитися з думкою О. Костенко, яку вона обґрунтовано наводить у своєму досить змістовному аналізі стану проблеми психології відповідальності та її досліджень, стосовно того, що «відповідальність є однією з найважливіших якостей особистості, котра в ХХІ столітті стає провідною морально-вольовою рисою, оскільки від неї залежать позитивні соціально-

економічні перетворення, інтелектуальний і духовний потенціал націй, збереження гармонійних взаємовідносин людини і природи, збереження життя на Землі» [1, с. 182].

Вважаємо, що в тих надзвичайно складних умовах, які є характерними для сьогодення, останнє положення дослідниці доцільно було б поширити і на взаємовідносини людини та суспільства, людини і техносфери як сукупності артефактів і технологій. Разом з тим, людство, здійснюючи пошук умов та можливостей гармонізації цих взаємовідносин, має прагнути відновити на новому рівні роль такої важливої умови, якою виступала коеволуція людини та природи. Вона ж активно сприятиме збереженню життя на Землі.

Як ми вже писали раніше, «для сьогодення, яке характеризується вкрай нестабільною ситуацією в тому чи іншому регіоні світу, коли ця ситуація складається драматично, а часом і трагічно, сутність і сенс людського буття взагалі досить істотно деформувалися. Дві криваві світові війни, безліч локальних конфліктів, загроза застосування ядерної та іншої зброї масового знищення, тероризм, небезпечна екологічна криза» [2, с. 105]. Сьогодні ж ці та інші обставини істотно ускладнюються через не менш криваву й руйнівну війну, яку неспровоковано розв'язала Росія проти нашої рідної країни. Жорстокість, неприховані порушення міжнародних норм і правил ведення війни, прагнення зруйнувати інфраструктуру України, її освітні, культурні, медичні й навіть релігійні споруди свідчать про прагнення знищити українство як унікальний культурно-історичний феномен.

Війна висунула перед нашим народом і країною ще одну життєво важливу сферу відповідальності. Йдеться про необхідність збереження територіальної цілісності та надбань духовності й культури, про відновлення історичної правди і справедливості, про забезпечення безпеки і поступального соціального розвитку. Цей розвиток повинен підтримуватися енергією і волею кожного громадянина, його відповідальністю не тільки перед сучасниками, а й перед прийдешніми поколіннями.

Феномен відповідальності як специфічне соціальне явище пронизує всю історію людської цивілізації, виступаючи умовою її успішного розвитку, умовою формування й дотримання системи взаємних прав і обов'язків. При цьому особливо важливу роль відіграють взаємовідносини між людьми в сфері спільної трудової діяльності. Саме ця функція відповідальності допомагала й допомагає людині та людству долати ті складні, небезпечні й несприятливі зміни процесів функціонування і розвитку суспільства, його культури та цивілізації, які, на жаль, час від часу виникають на шляху його розвитку.

У процесі взаємодії та міжособистісного спілкування відбувається (або, принаймні, має відбуватися) знайомство, обмін досвідом діяльності, духовно-культурне взаємозбагачення. Сама життєва практика і результати численних досліджень переконливо свідчать, що у будь-якій організації, фірмі чи іншій соціальній системі з моменту її створення починає формуватися складна сукупність міжособистісних відносин. Вона безпосередньо впливає на якість і

характер виконання працівниками своїх обов'язків. Керівництво повинне при цьому враховувати як динаміку розвитку взаємовідносин, так і ті зміни, які відбуваються. Важливими є і внутрішньосистемні, і зовнішні зміни.

Складність впливу цих змін зумовлена тим, що різні працівники по різному сприймають їх і по різному реагують на них. У результаті появи цих відмінностей змінюються структура взаємовідносин, ставлення до своїх колег та до виконуваної діяльності, життєві цінності, прагнення та інтереси. Зміни зовнішні постають джерелами внутрішніх змін в організації. Вони можуть бути як конструктивними так і деструктивними. За цих умов визначальну роль для колективу відіграють професійна управлінська компетентність керівника та його особистісні риси і якості. У першу чергу йдеться про його морально-вольові якості, гнучкість мислення та розуміння особистої відповідальності.

Виховання і розвиток таких якостей виглядає одним з важливих завдань вищої школи. Автори цієї доповіді успішно виконували його у процесі занять з навчальних дисциплін «Психологія лідерства в освіті» та «Психологія лідерства в бізнесі». При цьому використовувались активні методи навчання: тести, кейси, аналіз проблемних ситуацій, ділові та рольові ігри тощо. Слід підкреслити, що студенти інженерних спеціальностей активно та з інтересом брали участь у заняттях, визнавали, що їм бракує соціально-гуманітарних знань, зокрема, цільової психолого-педагогічної підготовки.

Список джерел інформації

1. Костенко О.Р. Аналіз психологічних аспектів дослідження відповідальності в зарубіжній і вітчизняній літературі. Психологічні науки : зб. наук. пр. Т. 2. Вип. 7. Миколаїв : МНУ ім. В.О. Сухомлинського, 2011. С. 176-182.

2. Пономарьов О.С., Чеботарьов М. К. Відповідальність в системі професійної компетентності фахівця : навч.-метод. посібник. Харків : Підручник НТУ «ХП», 2012. 220 с.